

—Si tu és fil de Déu, di a les pedres que's tornen pa e *mança-n*» (f° 2v22, 6v9, 5v20, 6v20, 6r5).

És freqüent en docs. del període primitiu: «ren lo baile d'En G. de Ribes, per cascú mes --- una migera de forment, per *mençar*, e 3 drs. per cascú dia --- per companage», doc. de la Vall de Ribes, de 1283 (RLR IV, 59); *mençar* en un doc. de Llitera dels anys 1180 (MiretS, *TemplH*, 539); *mençar* en un del Berguedà de 1236 (Puig-reig, *BABL* VII, 182); «I cuyller de *mençar* leyt», Ribes, a. 1380 (*BABL* VI, 471); i l'*Inu*. LC aplega molts exemples rossellonesos de la forma *menjar* des de 1284 (alguns en grafia *menj-* o *menç-*).

Des del principi es troba també documentat *menjar* substantivat (*el menjar*), car una de les prestacions feudals dels pagesos a llurs senyors era furnir-los un *menjar*, o uns quants *menjars*, cada tants o tants dies, mesos etc. I així ho trobem ja en el doc. més antic de què dispo per al mot: una llista de debits de senyoria dels pagesos de la Vall de Costoja al monestir d'Arles: «habeas 3 migers de segle e un *mençar*, cum duobus sociis, sine civada --- unam levadama de porc, et tres manas de lino et un *manjar*, cum uno socio; Manus de Noger, similiter, excepta una mana lini --- et dabit *mançar* ---», any 1168 (RLR III, 290). I en altres preceptes legals: «levat vostre *menjar* e vostre vestir», *Cost. Tort.* (Ol., p. 30, i en els f° 44a22 i 47b22 del ms. de 1272). Del substantiu cat. arcaic *manjar*, i conjuntament d'oc. ant. *manjar*, van manllevar el substantiu *manjar* el castellà i el galleg i portuguès *manjar*, en totes dues llengües ja molt documentat des de mj. S. XIII (Berceo, *Cantigas de Escarnho*, en les de *Santa Maria* etc.).

La variant en *ma-* no és rara en el català del període arcaic, on ja n'hem observat algun exemple. Així mateix «--- a freres a vestir e a *manjar* ---» dues vegades en un doc. monàstic de la Baixa Ribagorça de 1237 (MiretS, *Més antic text lit.*, 27, 29 = *BABL* VII, 177); «veedores e oïdors P. de Za Font, G. Riba --- e d'altres moltz, que la vila dez Pui Falchoner fo robada e trencada --- e que los òmens de Fonç se-n *mançaren* un porc qui valie bé 8 sols.», memorial de danys causats a aquest poble de la Conca de Tremp a. 1242 (PPujol, *DocVgÜrg.*, 8.49, p. 17). Però després de l'Edat Mitjana aquesta variant vocàlica desaparegué de pertot, fins a Ribag. i Ross., i avui no queda en altre parlar català que el del Capcir (*mançis pás* --- 'no mengis' Els Angles, 1960).

A penes cal dir que la forma normal es troba en massa en la nostra literatura, des de la medieval, en Llull, Turmeda, BMetge etc.; «les gents han acostumat de dejunar: veus que quan ve a hora de tèrcia, ja volrien *menjar*, e veus que la còlera purge, e ve lo desfeci, e per ço hàjia paciència», StVicentF (ms. 278, en *Quar.*, p. LII; també *Serm.* I, 116.6; II, 271.30); «un abat del orde de Cistell manà a un monge del seu monestir, qui era malalt, que *menjàs* carn, e ---» en el *Recull d'Eiximplis* d'Ag. (§ 9, I, 12).

Però aquest verb havia presentat en català arcaic una irregularitat extraordinària, per la qual el radical del singular del pres. d'Ind. i d'altres formes de pre-

sent, era *manug-* oposant-se a *menj-* de les formes accentuades en la desinència: l'alternança es nota, encara conservada, i observada quasi rigorosament, en alguns textos de l'època arcaica, especialment en els de la Casa del rei Pere el Gran, en part datant de quan encara era Infant: en una llista de personal: «Joan Serra, de la cuina, Ximèn de Morata: aquests *menug*<u>en en casa ---» datada de 1265, i «guardar que no-y *menuguen* sinó aquells que *menjar* hy degen; e si y *menge* nengú qui *menjar* no-y dege --- que nengún official no *menuch* ---» (Soldevila, *Pere II el G.* III, 455; CaCandi, *MiscHiCat.* II, 313).

En Ramon Llull la cosa normal és encata la pràctica de l'alternança: «--- saber que'l cors, per ço cor és de natura corrompable, no pot ésser retornat en aquell ésser mateix on aquell és ans de la mort, ne sens *menjar* e beure no-s poria sostenir, ne poria sofferre les infernals penes, ne en paradís no-s cové que hom *menug* ni beva, ne paradís no és loc de cors» (*Gentil*, pp. 100.16, 100.18); les formes del radical *menug-* són nombroses en les seves obres: «açò que *menuga* e beu», «cor home *menug* e beva cascun jorn, e cor les coses que *menuga* e beu són plaments a la boca» (ib., 179, 188), mentre que hi ha *menjaran* a la p. 102, *menjarà* a la 118. En *Merav.* n'hi ha bastants de *menug-* (NCL II, 51, 56, 89.8, 89.13, 89.16, 89.17, 92, 145.4; III, 17, 30, 95.4; IV, 84, 217).

En altres autors de l'època: «al metg' é l'ayga <'lorina'> mostrada / e diu que no *menuc* cols / ne vaca ---», Cerverí (*Peguesca*, 101/2.9); en les *VidesR*: «sí tu dejunes é eu estat de tot en tot que no *menug*, e si tu veyles eu aytambé estau --- que no dormi», «lo príncep te diu que te-n ports aysò, e que-u *menucus*», f° 40r1, 136v2 (no *menucus*, 264r1, «temps és que tu *menus* en la mia taula», 25r1), i en canvi el futur *manjaran* un cop i l'infinitiu *menjar* quatre cops en les mateixes *Vides* (veg. *LleuresC*, 328f, i vol. I, pp. 40, 157); i vegeu-ne encara altres cites de Llull, de Jafuda Bonsenyor i del *Gènesi* de Serra, en *AlcM*. En total, són totes mostres de llenguatge del S. XIII, llevat d'un cas en la *Manescalda* de Batllori (S. XIV, *AORBB* v, 221) i el d'estil bíblic de Jafuda i de GSerra que ho prolonguen encara pòstumament per un poc més d'una centúria. I no ha existit mai un verb *manugar o *menugar com el suposaren Obrador i *AlcM* (obra que en això marca un retrocés des del *DAG.*): enlloc no apareix tal cosa, ni en l'infinitiu ni en cap forma accentuada en la desinència.

És clar que era inevitable que una llengua viva es desféssé aviat d'una anomalia tan enorme. Ja hem vist algunes formes analògiques en persones rizotòniques del present: molt escadusseres a les *Homilies* i en algun doc. del S. XII, n'assenyalem en aquell estudi alguna en els mss. de les *VidesR*; després les formes com *menja*, *jo menj* ja van sovintejant més: *menj* en la 3.ª del present de Subj. en un doc. ross. de 1310 (RLR x, 58, no ben clar); la 1.ª de l'indicatiu assegurada pel metre en J. de St. Jordi: «e *menj* sens fam e grat-me sens pruhir»; «dispensau-m'í que *menyç* de ço que-m daran», StVicentF (*Serm.* I, 153.20); un cas